
Източници за финансиране на инвестиционни проекти в селското стопанство

Ас. д-р Петя Брънзова

Институт за икономически изследвания към БАН – София

E-mail: petia.branzova@gmail.com

Резюме

Членството в ЕС предоставя благоприятни възможности за повишаване на конкурентоспособността и ефективността на българското земеделие. Една от тези възможности е финансирането, което се отпуска от Европейските фондове и програми. Друга възможност за финансиране на земеделския стопанин е основно чрез кредити от търговските банки в България. Националното финансиране от бюджета е в малки размери, допълващи нивата на европейското подпомагане.

Целта на разработката е да се посочат основните източници на финансиране в селското стопанство в България и да се открият проблемите при тяхното използване. В изследването се използват различни методи – статистически анализ, синтез и сравнителен метод. Получените резултати са интерпретирани в контекста на разглежданата научна проблематика.

Ключови думи: финансиране и кредитиране в селското стопанство; държавно подпомагане; субсидии

Sources for Financing of Investment Projects in Agriculture

Petia Branzova

Economic Research Institute at BAS – Sofia

E-mail: petia.branzova@gmail.com

Citation: Branzova, P. (2019). Sources for Financing of Investment Projects in Agriculture. *Ikonomika i upravlenie na selskoto stopanstvo*, 64(1), 56-69 (Bg).

Abstract

EU membership has provided favorable opportunities for increasing the competitiveness and efficiency of Bulgarian agriculture. One of these options is the funding provided by the European funds and programs. Another possibility for financing the farmer is mainly through loans from commercial banks in Bulgaria. National funding from the budget is allocated in small amounts, complementing the levels of European support. The aim is to bring out the main sources of financing in agriculture in Bulgaria and to highlight problems in their use. Different methods are used in the study – statistical analysis, synthesis and comparative method. The results are interpreted in the context of the considered scientific problems.

Key words: financing in agriculture; lending to agriculture; government support in agriculture; subsidies

Пред всеки земеделски производител има разнообразни варианти за финансиране, чрез които той посреща нуждите си от инвестиции. Фермерите имат възможност за креди-

тиране от страна на търговски банки. Регистрираните земеделски производители имат достъп до различни видове субсидии, чрез които да подпомагат развитието на своето

стопанство. Субсидиите се предоставят под формата на безвъзмездни плащания от страна на Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони (ЕЗФРСР) по Програмата за развитие на селските райони 2014–2020 г. (ПРСР) или от Държавен фонд земеделие (ДФЗ). Също така държавата предоставя държавни помощи, краткосрочни кредити от ДФЗ и други източници за финансиране на инвестиционни проекти в земеделието. Трябва да се отбележи, че не малка част от средствата са и от самофинансиране на фермерите. В разработката се посочват основните източници за финансиране в земеделието (банкови кредити; по линия на Общата селскостопанска политика на Европейския съюз (ОСП на ЕС); държавни помощи; кредити, отпускани от ДФЗ; самофинансиране; кредити, отпускани от небанковия сектор) и се очертават проблемните им области.

1. Финансиране чрез банкови кредити

Банките започват постепенно да предлагат разнообразни продукти за земеделските производители. Почти всяка има поне по 1–2 вида специални кредити. Някои са предназначени за оборотни средства, други са за инвестиции. Има възможност за овърдрафти, както и специализирано финансиране за получатели на субсидии по европрограми и др.

Банките много трудно подават информация за предлаганите кредитни земеделски продукти и изрично настояват за конфиденциалност при представяне на информацията. Във връзка с това ограничение е направено обобщаващо представяне на предлаганите кредити, без посочване на конкретната банка.

На първо място се предлагат т.нар. **стандартни земеделски кредити**. Търговските банки структурират отдели, които предлагат стандартен финансов продукт, предназначен за земеделските стопани. Този финансов продукт е необходим на фермерите за осигуряването на оборотни средства, за реализиране на инвестиционен проект или бизнес идея по съответните схеми и мерки за подпомагане. Тук определящо е каква е конкретната цел на сто-

панина, която може да бъде дългосрочна или краткосрочна. В зависимост от целта се определя и срокът на кредита. При нуждата от оборотни средства срокът е по-кратък, в рамките на 1 до 3 години. Когато обаче в бизнес плана на стопанина е заложена инвестиция, се изисква срокът за реализиране на същата да е по-голям. Тогава се удължава и срокът за погасяване на отпуснатия агрокредит.

За улеснение на фермерите, при отпускането на стандартните кредити се предлага и възможност за гратисен период, който може да бъде между 6 и 12 месеца. Обикновено гратисният период се предлага за инвестиционните кредити, при които след реализиране на инвестицията започва да се изплаща главницата по кредита. Лихвата по отпуснатия кредит не се разсрочва и тя започва да тече, и да се начислява от първия ден на усвояването му. Но при всички случаи размерът на лихвата е по-малък от нивото на погасителната вноса, така че този предлаган гратисен период да е в помощ на фермера за първоначално реализиране на инвестицията и започване на дейността чрез придобиване на нови активи.

Краткосрочните кредити за *оборотни средства* са по-приемливи и имат пряк ефект върху дейността на стопанството. В същото време те са и по-нискорискови, тъй като са в по-малък размер и се погасяват сравнително бързо, с гарантирани и сигурни източници на погасяване. Инвестиционните кредити за земеделието се характеризират с последващ ефект, т.е. трябва да мине време за реализиране на инвестицията и тогава да започнат да се получават доходи от реализираната инвестиция и от дейността. Те са с по-рисков профил, тъй като обхващат по-продължителен период от време, през който могат да се случат непредвидени ситуации във фермата и по този начин да се наруши неговото редовно изплащане.

Често предлаган кредит от банките е **кредитът овърдрафт срещу субсидия**. Земеделските стопани кандидатстват всяка година за директно подпомагане по Схемата за единно плащане на площ (СЕПП) с европей-

ски средства. Тези бенефициенти, които кандидатстват пред ДФ „Земеделие“ – Разплащателна агенция (ДФЗ – РА), за субсидии, могат да се възползват и от предлагания кредит овърдрафт срещу субсидия. Клиенти пред банката могат да бъдат физически лица, регистрирани като земеделски производители, както и юридически лица – ЕТ, ООД, ЕООД, които притежават съответните регистрации и развиват селскостопанска дейност. Всички тези потенциални клиенти на банките за овърдрафт трябва да имат подадено заявление за подпомагане пред ДФЗ – РА и да бъдат одобрени за получаване на субсидия за конкретната кампания по Държавна профилактична програма (ДПП). За целта се издава удостоверение от Разплащателната агенция, в което се упоменава по кои схеми и мерки кандидатства бенефициентът и евентуалният размер на очаквана субсидия за получаване през настоящата кампания за директно подпомагане. По този начин, след издаването на удостоверението и представянето му пред банката, земеделският стопанин може да получи финансиране – овърдрафт, в размер до 90% от очаквания размер на субсидията. Този финансов ресурс, отпуснат под формата на овърдрафт, може да се използва целево – за селскостопанска дейност, за оборотни средства, за торове, препарати и други специфични продукти по дейността. Срокът на отпуснатия овърдрафт е до 1 година, с възможност за удължаване след преглед на изпълнението му през изминалия период и отчитане на резултатите от него.

Този вид кредит е по-гъвкав за реализиране, има непосредствен ефект върху дейността на фермера и носи нисък рисков профил, защото се отпуска при конкретни прогнозни параметри за получаване на субсидии от фермера. Краткосрочен е и спомага непосредствено за извършване на селскостопанските дейности по земеделската кампания за конкретната стопанска година. Обезпечаването също е по-лесно за реализиране и не тежи на земеделския стопанин при учредяването му. Отпускат се и **земеделски кредити за оборотни средства или инвестиции срещу**

субсидии. Този вид кредити са предназначени предимно за юридически лица – ЕТ, ООД, ЕООД, които притежават съответните регистрации като земеделски производители.

Същите субекти трябва да имат одобрени и сключени договори с ДФ „Земеделие“ – Разплащателна агенция. Този вид кредити са насочени главно към едрите земеделски стопанства и производители, с по-големи очаквани нива на получаване на субсидии по настояща кампания за директно подпомагане. Тези финансови средства могат да бъдат използвани за оборотни средства или за извършване на инвестиция, в зависимост от нуждите и капацитета на стопанството. Обикновено се отпускат до 100% от очаквания размер на субсидията, като за обезпечение се учредява залог върху бъдещи вземания по субсидията и открита банкова сметка в самата банка. Срокът може да бъде до 18 месеца, а лихвата се определя от размера на кредита, срока и възможностите за погасяване, т.е. гъвкаво определяне и съобразяване на цената на кредита. Този вид кредит е сигурен източник за финансиране за големите земеделски стопанства. Той е носител на минимален риск, предвид селскостопанската дейност на фермата, сигурните доходи за получаване чрез директното подпомагане по СЕПП и неголемия период на отпускане. Обезпечението също се реализира по лесна и гъвкава процедура, което не утежнява цялостния процес по усвояване на средствата.

Банките предлагат **кредит за покупка на земя.** Те отпускат този вид кредит, с цел реализиране на инвестиционно намерение от земеделския стопанин. За реализиране на инвестицията – закупуване на земя, се финансира около 70–80% от стойността на придобитата земя. Обикновено тези инвестиционни кредити са и с по-дълъг период за връщане. Те могат да се отпуснат до 10 и до 15 години. В случая също се предлага гратисен период, с цел успешно реализиране на сделката и представяне на изискуемите документи по нея. Този вид кредит се отпуска и в широк диапазон – от ниски суми до 500 000 лева, в зависимост от стойността на сделката и потен-

циала за изплащане на кредита след реализирането му. Може да се отпусне кредит както за малко или средно стопанство – с по-малки суми, така и за големи земеделски стопанства – със суми до 500 000 лева, т.е. този вид кредит е насочен към целия сегмент от земеделски стопанства.

За обезпечение се взима земеделската земя, обект на сделката, като за нея се изготвя експертна оценка, оценява се категорията, в която тя попада, инфраструктурата около нея, източници за търговия, околна среда и др. При този вид кредит лихвеният процент също е индивидуален и той зависи от размера на кредита, предлаганото обезпечение, валута на кредита, надеждност на бизнес идеята на фермера и др. В някои случаи също се предлага и индивидуален погасителен план, зависещ от бизнес плана, който трябва да се реализира, и евентуалните бъдещи приходи от селскостопанска дейност на стопанството, приоритетност на отрасъла и продукцията, и др.

Този вид кредит е носител на сериозен риск както за банката, така и за стопанина. Дългосрочният му характер обуславя несигурност в процесите и тенденциите на развитие на селскостопанската дейност, която може и да не генерира приходи от дейността за погасяване на дългосрочния кредит.

Едни от най-търсените кредити са за покупка на селскостопанска техника, но те са предназначени предимно за големите и средни земеделски стопанства, които имат предишна история, сигурни доходи и капацитет за погасяване на кредитите. Предлаганият кредит е гъвкав инструмент за получаване на финансиране, предназначен предимно за големите земеделски стопанства. Фермерът трябва да има изготвена бизнес идея, да има одобрен и сключен договор за безвъзмездна финансова помощ с ДФ „Земеделие“ – Разплащателна агенция. Обикновено се отпускат финансови средства за подпомагане на изпълнението на инвестиционния проект до размера на одобрената финансова помощ. Кредитът е строго целеви и не се допускат отклонения при реализирането на финансовите

средства по него. В някои случаи се изисква и самоучастие от кандидата – до 20–30%, с цел намаляване на риска при отпускането на кредит с по-големи размери. Сроктът за погасяване, който се предлага, е до 5 години, но може да бъде и по-кратък. Лихвата и тук зависи от надеждността на бизнес идеята, размера на кредита, предлаганото обезпечение, срока на връщане на кредита и др.

За обезпечение може да се приеме техниката, обект на закупуване, чрез учредяване на особен залог върху нея. При по-голям размер на кредита се изисква и ипотека на недвижим имот, залог на вземания от субсидии от ДФ „Земеделие“ – РА.

Погасяването на кредита става при посъпването на одобрената безвъзмездна сума от Разплащателната агенция, а остатъкът се разсрочва и се изплаща през следващите няколко години, при намалена главница и лихва по нея. Размерът на отпусканите кредити е до 250 000 лв. и обикновено валутата е лев или евро.

Предлагат се и кредити за покупка на земеделска техника и оборудване, за които не се изисква одобрен инвестиционен проект от Разплащателната агенция. Тук обаче размерът на кредита е по-нисък и е предназначен и за по-малките и средни стопанства. Възможно е закупуване на земеделска техника, която е чисто нова, но е възможно и закупуване на техника – втора употреба. Сроковете за връщане на кредита са до 5 години – за новата техника, и по-къс за техниката – втора употреба. Кредитът се отпуска обикновено в лева или евро. Погасителният план е стандартен, в зависимост от дейността на стопанството. В някои случаи обаче се предлага и изготвя индивидуален погасителен план, съобразен с изискванията на стопанина и спецификата на дейността.

Лихвеният процент е стандартният за банката. За обезпечение се приема обикновено техниката, обект на кредитната сделка. В някои случаи се изисква и учредяване на ипотека на недвижим имот или залог върху вземанията по сметката на стопанина, открита в самата банка. Разрешените размери на кредити

та са на по-ниски нива от кредитите, при които се изисква одобрен проект от ДФ „Земеделие“.

Едни от най-сложните предлагани кредити са тези от **финансовите институции по ПРСР**. Тези кредити са предназначени за физически или юридически лица, които задължително имат сключени договори с ДФ „Земеделие“ – Разплащателна агенция. Те служат предимно за реализиране на инвестиционни намерения в земеделското стопанство и са насочени главно към по-големите земеделски производители, с по-голям капацитет и мощности на стопанството. Размерът на кредита може да бъде до 500 000 лв., като банките отпускат и одобряват до 80–90% от размера на бъдещата планирана инвестиция за реализиране. В повечето случаи се изисква и самоучастие от фермера, в размер на 10–20% от стойността на одобрения инвестиционен проект. Срокът на кредита е до 5 години, като лихвата се определя индивидуално, в зависимост от размера на кредита, предлаганото обезпечение, вида на кредитната сделка и реализацията на бизнес идеята. Валутата, в която се отпускат кредитите, е предимно в лева или евро, много рядко в друга валута. Допуска се и се предлага гратисен период при сключване на кредитната сделка. Погасяването става чрез изготвяне на погасителен план. В някои случаи се изготвя и индивидуален погасителен план, в зависимост от спецификата на дейността, приходите на стопанството или сезонен характер на получаване на доходите.

Обезпечението е по-сериозно и се изисква ипотека върху недвижим имот. В повечето случаи се учредява и залог върху новозакупените активи, машини, транспортни средства или земеделска техника, както и залог върху бъдещата субсидия за получаване по договора и залог върху субсидията за директно подпомагане на фермера. Отпускането на този вид кредити е един сложен процес за реализиране и усвояване на финансови средства. Той е предназначен предимно за по-големите земеделски производители и стопанства, които имат възможности и капа-

цитет да реализират допълнителни инвестиции, с цел подобряване и модернизиране дейността на предприятието. Този вид кредит е рисков, защото се отпуска за по-дълъг период от време, отпускат се големи суми, а за обезпечение се изискват почти всички активи на стопанството – новозакупени или стари такива. По отношение на риска при предоставяне на кредити на земеделските производители С. Александрова изтъква, че „банките разглеждат земеделските стопани като клиенти с висок риск, поради специфичност на рисковете в селското стопанство. Обикновено банките са по-склонни да кредитират по-големи стопанства, поради капацитета им да управляват по-добре риска от по-малките ферми“ (Aleksandrova, S., 2017).

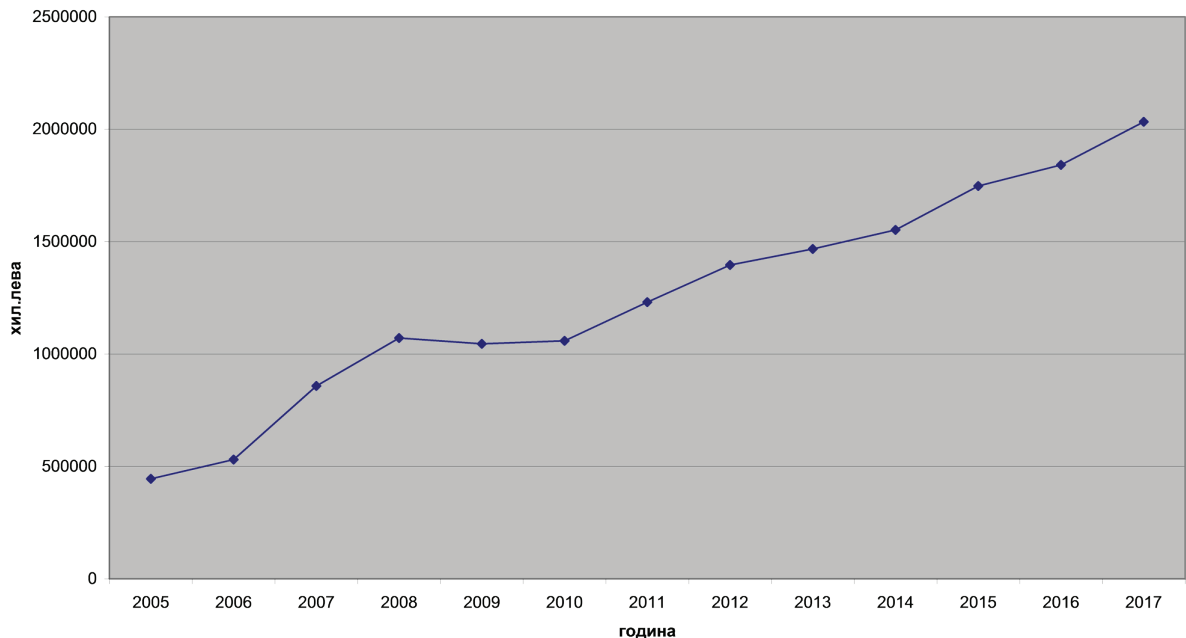
По данни на Българска народна банка (БНБ) за периода 2005–2017 г. за сектор „Селско стопанство“ са изплатени 16 280 103 хил. лева.

На база представените данни може да се направи изводът, че през последните години земеделските производители започват все повече да използват банковото кредитиране като източник на финансиране за своята дейност. Трябва да се отбележи също, че през последните години банковите институции започнаха да разширяват гамата си от услуги, като предлагат финансиране на почти всеки един тип земеделски стопанин по различните схеми и мерки на подпомагане от ЕС. Този засилен интерес от страна на банките към кредитирането на селското стопанство е продиктуван и от действието на новия програмен период от 2014 до 2020 г., в който са осигурени и планирани няколко милиарда лева за селското стопанство на България.

2. Финансиране чрез Общата селскостопанска политика на Европейския съюз (ОСП на ЕС)

ОСП на ЕС е основният финансов инструмент за подпомагане на земеделието в страните – членки на Общността. Това подпомагане се извършва по два стълба, а именно – I-ви стълб, по който се осъществява директ-

Отпуснати кредити от търговски банки на земеделски производители

Фиг. 1. Отпуснати кредити от търговски банки на земеделски производители
Fig. 1. Loan credits from commercial banks to farmers

Източник: Собствени изчисления по данни от БНБ.
Sources: Own calculation by BNB data.

но външно подпомагане и оказване на пазарна подкрепа на земеделските стопани за развитие на стопанствата им, и II-ри стълб – чрез който се оказва подпомагане за развитие на селските райони в страните – членки, чрез реализиране на инвестиционни проекти в сферата на земеделието и повишаване конкурентоспособността на стопанствата. Финансовото подпомагане се предоставя от ЕФГЗ, ЕЗФРСР и НБ.

Финансиране по Първи стълб на ОСП на ЕС

Основните директни плащания са:

- Схема за единно плащане на площ (СЕПП) – С цел постигането на последователност в прилаганата политика и отчитането в максимална степен на националната специфика, СЕПП в България ще се прилага до 31 декември 2020 г. За да достигне подпомагането до по-широк кръг от земеделски стопанства, минималният размер на стопанствата, които могат да получават директни пла-

щания, е намален на 0,5 ха за всички видове стопанства;

- Преразпределително плащане – По-справедливо насочване на плащанията се цели да бъде постигнато чрез използване на Схемата за преразпределително плащане. Бюджетът по схемата е в рамките на приблизително 7% от националния таван за директни плащания, като завишено подпомагане се предвижда за първите 30 ха на всички стопанства;

- Схема за млади земеделски стопани – Стимулиране навлизането на млади земеделски стопани в селскостопанския сектор е предвидено да се осъществява чрез отделна схема. Допустими за подпомагане ще бъдат фермери, които са започнали земеделска дейност през последните 5 години и през първата година на кандидатстване са на не повече от 40 години. Предвижда се подпомагане за първите 30 ха от стопанството с надбавка от 25% от плащането по СЕПП. Изискване към младите земеделски стопани, кандидати по схемата, са да притежават професионални

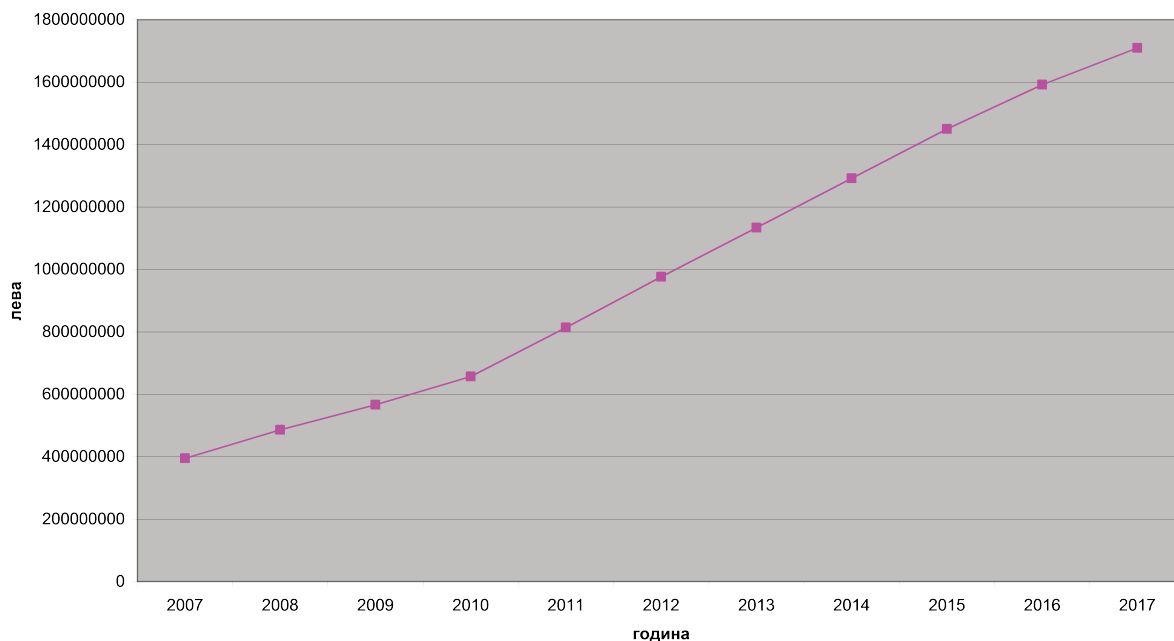
умения и познания, свързани със земеделието, които трябва да удостоверят към момента на подаване на заявлението;

- Зелени директни плащания – Една от целите на новата ОСП на ЕС е подобряването на екологичните параметри на земеделските земи чрез въвеждането на задължителен компонент „екологизиране“ на директните плащания, които ще подкрепят селскостопанските практики, благоприятни за климата и околната среда. Приносът на земеделието в поддържането на екологичния баланс на територията на България ще се извършва чрез прилагането на т. нар. „зелени директни плащания“. Бюджетът, определен за зелени плащания, е в размер на 30% от тавана за директни плащания. Зелените плащания се прилагат от кампания 2015 г. Земеделските стопани, които имат право да получат плащане по СЕПП, трябва да спазват в рамките на всички свои хектари, отговарящи на условията за подпомагане, селскостопански практики, благоприятни за климата и околната

среда. За целите на екологизирането тези практики могат да бъдат диверсификация на културите, запазване на постоянно затреваните площи и поддържане на екологично насочените площи.

На база представените данни може да се направи извод, че отпуснатите средства от ЕС на българските фермери имат възходящ тренд. Подпомагането по Първи стълб от ОСП на ЕС в България доведе до използването на един действително немалък финансов ресурс от земеделските стопани. Този финансов ресурс е с осигурен бюджет, който, както се вижда от фиг. 2, постоянно нараства. Той осигурява нужните средства на стопанствата в България в момент на тяхното реструктуриране, стагнация на финансовия пазар и влиянието на световната финансова криза. Фермерите разчитат на това финансиране и се стремят да подобряват условията в стопанството си, с цел изпълнение на критериите за получаване на безвъзмездната помощ.

Изплатени средства по I ви стълб на ОСП

Фиг. 2. Отпуснати средства по Първи стълб на ОСП на земеделски производители
Fig. 2. Grants allocated under the first pillar of the CAP to farmers

Източник: Собствени изчисления по данни от МЗХ.
Sources: Own calculation by MAF data.

Финансиране по Втори стълб на ОСП на ЕС

Подпомагането по Втори стълб от ОСП на ЕС се извършва чрез Програмата за развитие на селските райони (ПРСР). Усвоените средства за целия програмен период – от 2007 до 2013 г., възлизат на 6 337 989 556 лева (3 241 938 392 евро).

Общият ѝ бюджет за периода 2014–2020 г. възлиза на 5 706 727 515 лева (2 917 848 203 евро), разпределени между 17 мерки и Тематична подпрограма за развитие на малките стопанства.

Финансиране могат да получат земеделски производители (физически и юридически лица), както и всички, регистрирани съгласно Закона за подпомагане на земеделските производители, групи на производители, предприятия и търговски дружества. Те могат да получат безвъзмездно финансиране по Мярка 4 „Инвестиции в материални активи“, Мярка 9 „Учредяване на групи и организации на производителите“, Мярка 14 „Плащания за

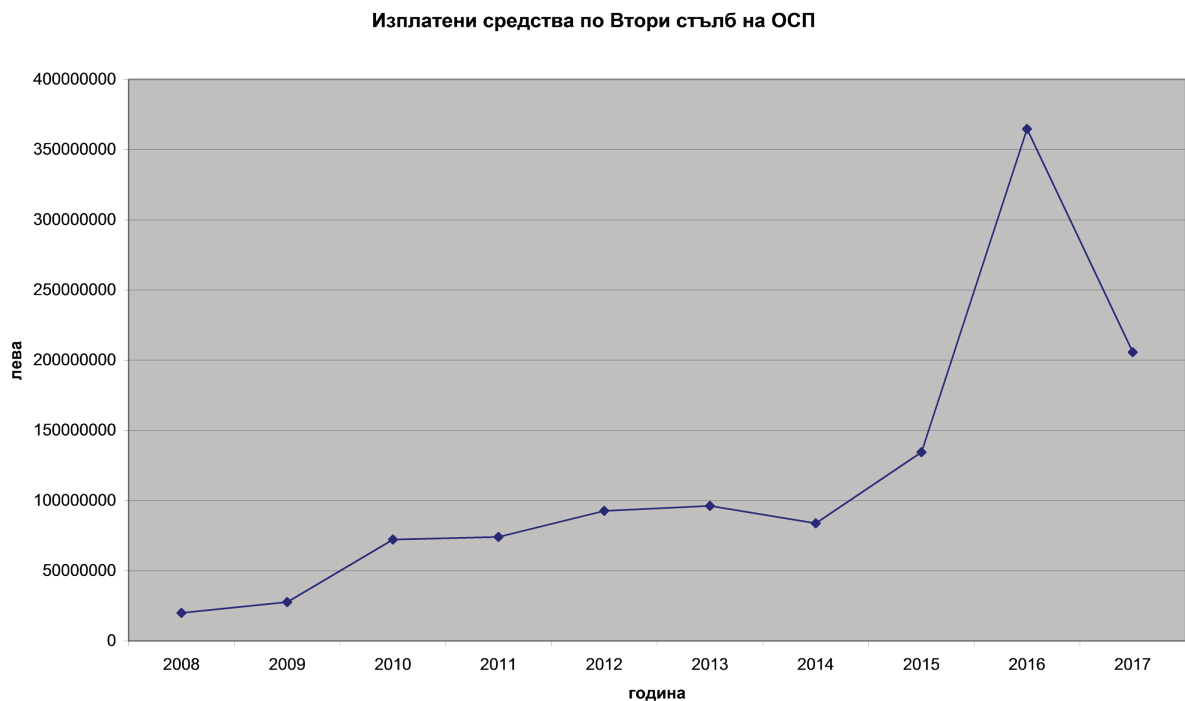
хуманно отношение към животните“ и Мярка 16 „Сътрудничество“. За същите кандидати, особено за младите земеделски производители, са предвидени средства по Мярка 6 „Развитие на стопанства и предприятия“.

3. Финансиране чрез държавни помощи

В допълнение към подпомагането по двата стълба на ОСП, земеделският сектор в България получава финансова подкрепа с национални средства по схеми за държавни помощи, краткосрочни и дългосрочни кредити, отпуснати от ДФ „Земеделие“.

Държавни помощи

Основната цел на политиката за държавните помощи в областта на земеделието е подобряване на икономическата ефективност на земеделските стопанства и жизнения стандарт на заетите в сектора (Русчева, Д. и др., 2010).

Фиг. 3. Отпуснати средства по Втори стълб на ОСП на земеделски производители
Fig. 3. Second pillar funds allocated to farmers

Източник: Собствени изчисления по данни от МЗХ.
Sources: Own calculation by MAF data.

Държавните помощи в земеделието се предоставят в съответствие със законодателството на ЕС в тази област и съобразно възможностите на държавния бюджет. Като допълнително средство за подпомагане на отрасъла, те се насочват към приоритетни и чувствителни сектори, които не са обхванати от европейските фондове, или при извънредни ситуации (Harizanova, H., Z. Stoyanova, 2015).

Определянето на държавни помощи се извършва на база анализи за състоянието на отделните сектори на земеделието. Основните моменти в политиката на държавно подпомагане на земеделието в България за периода 2015–2020 г. са:

- Приоритетно подпомагане на традиционни за България, но уязвими селскостопански сектори, които имат значителен потенциал за развитие;
- Насочване на политиката на държавните помощи към намаляване на диспропорциите между отделните селскостопански сектори;

- Обръщане на особено внимание на малките и средните земеделски стопани.

През 2016 г. са приложени съществуващи през предходни години схеми на държавни помощи в сектор „Растениевъдство”, както и две схеми на държавна помощ под формата на данъчно облекчение за двата сектора, едната от които с инвестиционен характер:

- Държавна помощ за инвестиции за изграждане на търговски помещения и закупуване на търговско оборудване на земеделски стопани, осъществяващи директни доставки на малки количества суровини и храни от селскостопански животни. Прилаганата инвестиционна помощ има за цел обновяване на материално-техническата база в земеделието и затваряне на производствения цикъл.

- Държавна помощ за инвестиции в земеделски стопанства чрез преотстъпване на корпоративен данък. Данъчното облекчение има за цел да насърчи инвестициите в нови сгради и нова земеделска техника при про-

Фиг. 4. Отпуснати средства чрез ДФЗ във вид на държавни помощи на земеделски производители

Fig. 4. Funds granted through the SFA in the form of state aid to farmers

Източник: Собствени изчисления по данни от МЗХ.
Sources: Own calculation by MAF data.

изводството на непреработена растителна и животинска продукция.

Данните, посочени на фиг. 4, показват, че средствата, отпуснати от ДФЗ на фермерите, са с възходящ темп. Обхватът на държавните помощи е сравнително богат и разнообразен. Включени са различните сектори от селското стопанство, засегнати са различни проблематики. Обръща се внимание на малките и средни земеделски производители както в сектор „Животновъдство“, така и в сектор „Растениевъдство“. Засегнати са и чувствителните сектори на развитие в селското стопанство – плодове, зеленчуци и животновъдство.

Финансиране чрез кредити, отпуснати от ДФЗ

Предлагат се и кредити по схемите за инвестиции на Фонд „Земеделие“. При този вид кредити се възползват бенефициенти, които имат съответната регистрация като земеделски производители и имат сключени догово-

ри с ДФЗ „Земеделие“ – Разплащателна агенция, по инвестиционните мерки.

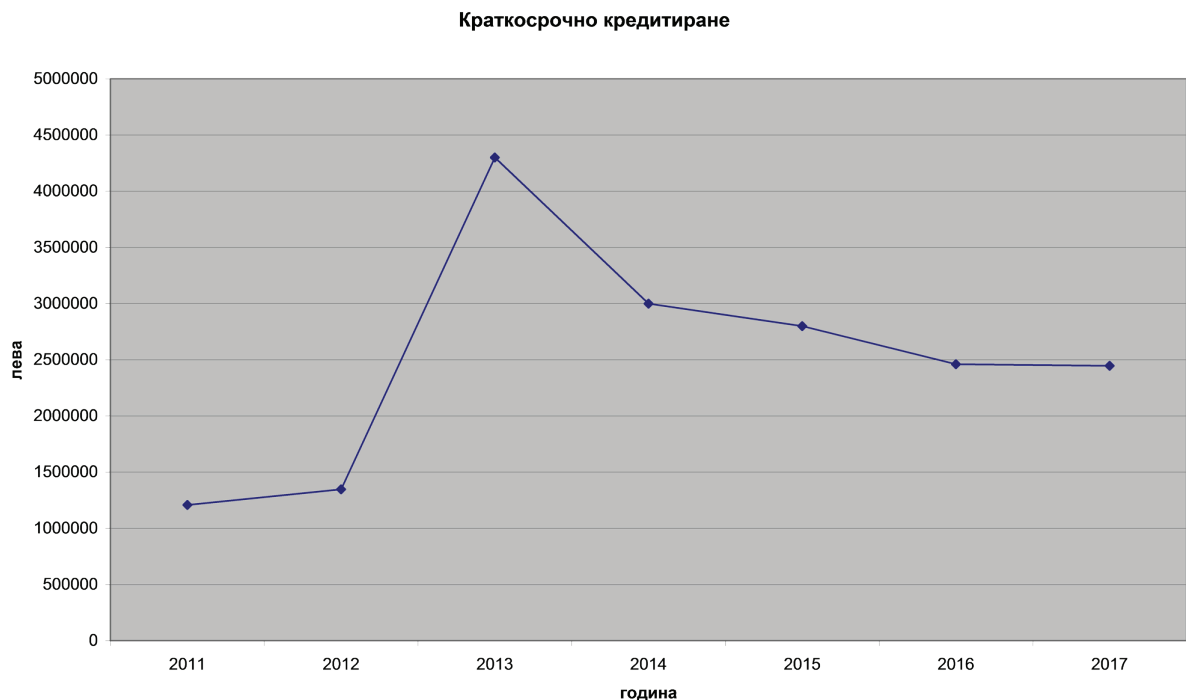
Отпусканите финансови средства са предназначени за извършване на инвестиции в земеделското стопанство, повишаване на качеството на произведената земеделска продукция и повишаване на конкурентоспособността на селското стопанство (Боюклиев, О., 2017).

Финансовите средства се прилагат в няколко приоритетни и структуроопределящи направления, а именно:

- в сектор „Животновъдство“ – целта е изграждане, функциониране и оборудване на животновъдни ферми и обекти, и закупуване на животни.

- в сектор „Растениевъдство“ – целта е създаване и отглеждане на трайни насаждения, и изграждане на оранжерии за оранжерийно производство.

- в сектор „Техническо обезпечаване“ – целта е закупуване на нова селскостопанска

Фиг. 5. Отпуснати средства чрез ДФЗ във вид на краткосрочни кредити на земеделски производители

Fig. 5. Funds granted through SFA in the form of short-term loans to farmers

Източник: Собствени изчисления по данни от МЗХ.

Sources: Own calculation by MAF data.

техника, оборудване и инвентар, и подпомагане дейността на фермата.

Срокът на кредита е съгласно нормативните изисквания на ДФ „Земеделие“. Банките финансират целия размер на кредита, но в някои случаи се изисква и самоучастие на земеделските стопани. Погасяването се извършва чрез договаряне между страните, а лихвите са стандартните за сегмента – около 7–8%. За обезпечение по сделката се изисква учредяване на залог върху инвестицията по сделката, в някои случаи се учредява ипотека върху недвижим имот, залог върху бъдещи вземания по банкова сметка на кандидата в самата банка и др.

Предлаганите кредити са достъпни и спомагат за развитието на селскостопанската дейност на фермера в приоритетни сектори. Отпускат се сравнително лесно и не се наблюдава сложен процес за отпускането им и учредяването на обезпечение. В подкрепа на земеделските производители ДФЗ предлага държавна помощ са съфинансиране на застрахователни премии при застраховане на селскостопанска продукция. Това е допълнителна подкрепа за малки и средни земеделски стопанства за покриване на рискове от климатични аномалии. Тази подкрепа е условие за осмисляне на значението за управление на риска и земеделските производители – „да придобият съответна култура при застраховане за предпазване от рискови климатични събития“ (Александрова, С., 2018).

4. Самофинансиране

Голяма част от малките стопанства изпитват затруднение при реализиране на своята селскостопанска дейност. Самофинансирането на селскостопанската им дейност е един много сложен и трудно реализуем процес. Малките стопанства търпят развитие и част от това развитие е увеличаване на капацитета на стопанството, закупуване на нова техника, повишаване на административния капацитет и т.н. Но всичко това се постига със свободни финансови средства, които те почти не притежават. Самофинансирането е изключително трудно, тъй като малките стопанства не

притежават тези финансови средства, а предизвикателствата пред бранша непрекъснато се увеличават.

Голяма част от малките земеделски стопанства са и стартиращи млади фермери, които нямат предишна дейност, реализирана продукция и печалба от стопанството. Това още повече затруднява процеса по самофинансиране, тъй като се налага пренасочване на финансови средства от друг вид дейност или бизнес за стартиране на селскостопанския процес, при една нова и непозната за тях обстановка.

При процеса на самофинансиране се наблюдава тенденция за добавяне на стойност към произведената земеделска продукция. Размерът на производството е ограничен и не позволява икономии от мащаба. Ето защо усилията на земеделския стопанин, който се самофинансира, са насочени към производство и предоставяне на селскостопанска стока с висока стойност за крайния потребител, но в малки обеми.

Самофинансирането е процес, при който стопанствата разчитат предимно на *собствени финансови средства*. Това поражда и формира ниска степен на задлъжнялост на тези стопанства, защото те се простират дотам, докдето им стигат силите. При самофинансирането развитието на земеделското стопанство е свързано и с вземането на автономни решения за бъдещата инвестиционна, структурна и селскостопанска дейност.

При този вид самостоятелно финансиране мотивацията на собственика или работника в земеделското стопанство е по-голяма за постигане на по-високи резултати. Земеделският стопанин самостоятелно определя целите на стопанството, както и стратегиите за развитие. Разбира се те са сравнително скромни, предвид ограничения финансов ресурс, но пък са стимул за бъдеща земеделска дейност и оцеляване на стопанството.

5. Финансиране от небанковия сектор

Добри условия за финансирането на селското стопанство предлагат и субекти от

т.нар. небанков сектор. Това са небанкови финансови дружества, които притежават лиценз от БНБ за отпускане на кредити и лизинг за покупка на земеделска земя. Тези дружества предлагат нов модел на финансова услуга за земеделци, която съчетава целия натрупан опит и познания за земеделието на служителите и наложените банкови практики, и особености на развитие на аграрния пазар, особено след 2015 година.

Финансовите небанкови дружества предлагат лесни и достъпни кредити и **финансов лизинг** за земеделие по сравнително бърза процедура. Характерното е, че служителите в дружеството познават много добре земеделския сектор в страната, неговите тънкости и особености на развитие в регионите. Дружествата се занимават и с пазара на земеделски активи, като купуват и обработват земеделска земя, произвеждат земеделска продукция и отдават земята под наем и аренда. Всичко това им позволява да поддържат връзка с голям брой земеделци, арендатори и фермери в различните части на страната. За разлика от финансовите институции – банките, които имат широк кредитен портфейл от предлагани кредити, вкл. и земеделски такива, тези нефинансови дружества са тясно специализирани в анализа, управлението и отпускането на кредити за земеделие. Разбира се, че те са по-малки от банките и с по-малки финансови възможности, но за сметка на това са по-гъвкави и по-бързи в процедурите по отпускането на кредити за земеделието.

Техният интерес е нов. Повлиян е от създадените благоприятни фактори за дългосрочното бъдещо развитие на селското стопанство в България и възможностите за увеличаване на потенциала чрез отпускането на европейски субсидии и проекти. С. Александрова посочва, че земеделските стопани предпочитат лизинг, защото плащанията са съобразени с паричния поток, те са фиксирани и разпределени на равни вноски. Лизингът като пряка форма на финансиране се използва за покупки на земя, машини, автомобили и оборудване (Aleksandrova, S., 2017).

Систематизирането и оценяването на основни източници за финансиране в селското стопанство на България, илюстрирането на тенденциите в измененията на размера им (фиг. 6) и структурата на изплатените финансови средства за периода ясно показват, че най-важна роля се отнежда на подпомагането на сектора по линия на ОСП на ЕС – предимно по Първия стълб, т.е. чрез директните плащания. Разликата с всички останали източници на финансиране е огромна. Това ни навежда до извода, че земеделските производители използват малък финансов ресурс за инвестиции в технологии и иновации или, че до такъв ресурс прибавят едрите земевладелци, поради факта, че изискванията за отпускане на кредит от страна на търговските банки са непосилни за малките и средните производители. Същото се отнася и до финансирането от небанковия сектор и самофинансирането. На база представените данни за периода 2011–2017 г. може да се каже също, че отпуснатите от държавата средства във вид на кредити (17 563 359 лева) и държавни помощи (1 170 742 276 лева) са крайно недостатъчни за развитието на едно технологично и инова-

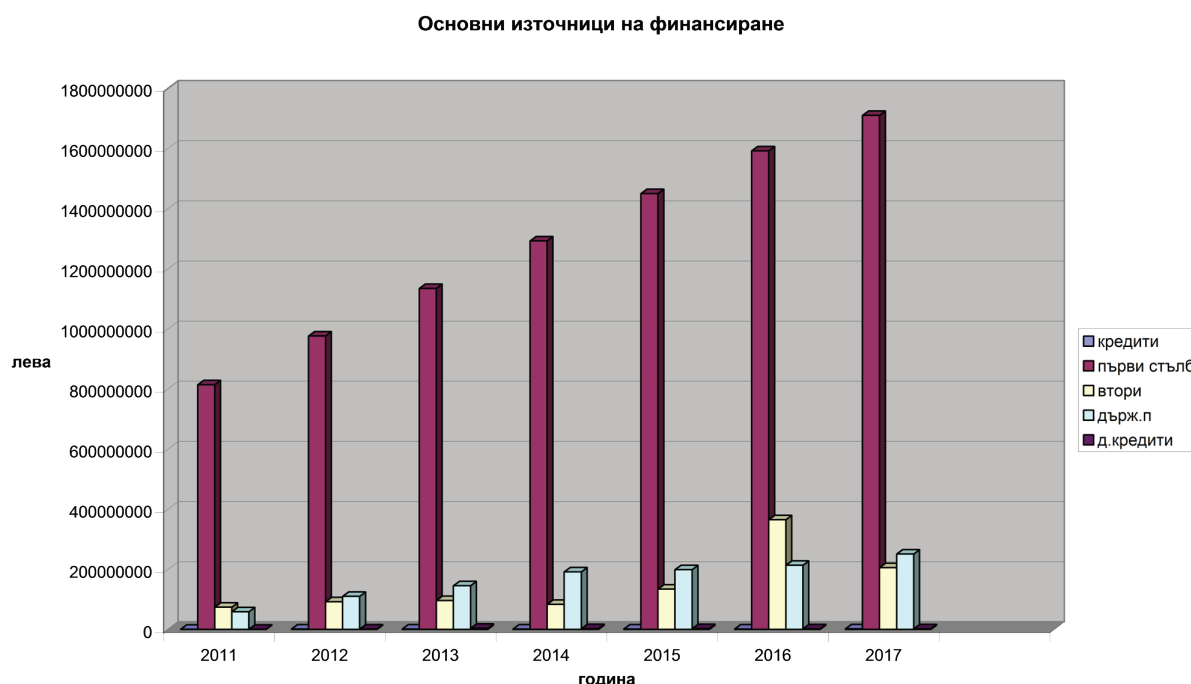
Таблица 1. Структура на изплатените средства по основни източници за финансиране в земеделието за периода 2011–2017 г.

Table 1. Structure of Fund Disbursements by Fundamental Sources of Funding in Agriculture for the Period 2011–2017

	2011–2017 г. в млн. лева	Структура в %
Кредити	11,27	0,10
Плащания по Първи стълб на ОСП	8967,67	79,93
Плащания по Втори стълб на ОСП	1051,69	9,37
Държавни помощи	1170,74	10,44
Държавни кредити	17,56	0,16
Общо	11218,93	100

Източник: Собствени изчисления по данни от МЗХ и БНБ.

Sources: Own calculation by MAF and BNB data.

Фиг. 6. Основни източници за финансиране в земеделието

Fig. 6. Main sources of financing in agriculture

Източник: Собствени изчисления по данни от МЗХ и БНБ.

Sources: Own calculation by MAF and BNB data.

тивно земеделие, отговарящо на съвременните изисквания.

Заклучение

Европейските средства са основен финансов източник за развитието на българското земеделие. Финансирането чрез националния бюджет, във вид на държавни помощи и национални доплащания, през разглежданите периоди, е слабо и допълва нивата на европейското подпомагане. Дисбалансът между европейското подпомагане и националното финансиране е огромен. В началото, през 2005 г., банковото кредитиране е слабо развито, но постепенно започва да се преориентира към засилване на финансирането на аграрния сектор, при промяна на предлаганите условия и изисквания към фермерите. Собственият капитал на земеделските производители е все още малък.

Ето защо възможностите за успешно прилагане на финансовите средства от ЕС и повишаването на финансирането от страна на държавата до 2020 г. ще бъдат от съществено значение за развитието, модеризирането и стабилността на селското стопанство на България.

Тази статия е резултат от изследвания, финансирани от Българската академия на науките по програма за подпомагане на млади учени и докторанти, договор № ДФНП-17-176/03.08.2017 г.

Литература

Александрова, С. (2018). Управление на риска в селското стопанство – модели за застраховане. Икономика и управление на селското стопанство, 63, 2, с. 27-38.

Боюклиев, О. (2016). Годишен доклад. Институт за икономически изследвания при БАН. „Икономическо

развитие и политики в България: оценки и очаквания“ тема на фокус „Аграрният сектор като фактор на икономическото развитие на България”. Изд. Горекс Прес, С., с. 182.

Русчева, Д., П. Тодоров, С. Грозданова. (2010). Продоволствените ресурси на България при осъществяване на Общата селскостопанска политика на ЕС. Изд. Ролл Къмпъни, С., с. 151.

Aleksandrova, S. (2017). Financing for Agriculture: The Role and Impact of the Guarantee Schemes. Bulgarian Journal of Agricultural Economics and Management, Vol. 62, No.2, pp. 40-48.

Harizanova, H., & Stoyanova, Z. (2015). Impact of agricultural policy on grain sector in Bulgaria. *Scientific*

Papers: Management, Economic Engineering in Agriculture & Rural Development, 15(4).

Годишни доклади за състоянието и развитието на земеделието на МЗХ, 2008–2018 г. (Аграрен доклад).

Българска Народна Банка, bnb.bg

Държавен Фонд „Земеделие”, dfz.bg

azpb.org

finansirane.eu

procreditbank.bg

rbb.bg

unicreditbulbank.bg